

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

برحسب سازه‌انگیزه پیشرفت

دکتر حمیدرضا عریضی

احمد عابدی

چکیده

کتاب درسی، که یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود، در نظام آموزشی کشور ما نیز نقش مهمی دارد. به لحاظ این اهمیت و همچنین به سبب نقش محتوای کتب درسی در برانگیختن و تأمین نیازها و نیز تسهیل امر یادگیری دانش‌آموزان، در این پژوهش که مبنای نگارش مقاله حاضر است، محتوای کتب درسی دوره ابتدایی، از نظر پرداختن به "سازه‌انگیزه پیشرفت" و مؤلفه‌های آن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در ابتدای مقاله پیشینه نظری و تجربی موضوع ارائه شده است. ابزار پژوهش دارای ۵ مؤلفه اصلی و ۱۲۵ مؤلفه فرعی است و پایایی آن براساس نسبت مؤلفه‌های مورد توافق به کل مؤلفه‌ها برابر ۰/۹۳ به دست آمده است.

با توجه به یافته‌ها و براساس داده‌های حاصل از فرم‌های تحلیل محتوا در پژوهش حاضر و نیز با عنایت به پژوهش‌هایی که قبلاً در این زمینه انجام گرفته است، می‌توان چنین نتیجه گرفت که کتاب‌های ریاضی و علوم تجربی بیش از سایر کتب درسی به سازه‌انگیزه پیشرفت توجه نموده‌اند، کتاب‌های فارسی و دینی و قرآن تا حدودی به آن پرداخته‌اند، و کتاب‌های تعلیمات اجتماعی در توجه به این سازه ضعیف بوده‌اند. همچنین، در بین پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی، می‌توان گفت کتاب‌های پایه‌های پنجم و چهارم در حد زیاد و کتاب‌های پایه‌های اول و دوم کم‌تر به سازه‌انگیزه پیشرفت توجه نموده‌اند.

علاوه بر این، در بین کتاب‌های دوره ابتدایی، بیشترین توجه به سازه مذکور در کتاب‌های علوم تجربی پنجم، علوم تجربی سوم، تعلیمات اجتماعی چهارم، تعلیمات دینی و قرآن سوم، و ریاضی پنجم دیده شده است. و سرانجام، کتاب‌های آموزش قرآن اول، تعلیمات اجتماعی سوم، علوم تجربی اول، تعلیمات دینی و قرآن پنجم، و فارسی چهارم، در مقایسه با سایر کتاب‌های این دوره، کم‌ترین توجه را به سازه انگیزه پیشرفت نموده‌اند.

مقدمه

کتاب درسی یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان در هر نظام آموزشی است و در ایران نیز یکی از مهم‌ترین نقش‌ها را در برنامه‌های درسی ایفا می‌نماید. به عبارت دیگر، در ایران، بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه‌های آموزشی دانش‌آموز و معلم حول محور آن سازماندهی می‌شود. این واقعیت باعث شده است که صاحب‌نظران و پژوهشگران، بررسی محتوای آموزشی دوره‌های تحصیلی را با توجه به نیازهای فراگیران مورد بررسی و تحلیل قرار دهند. این بررسی‌ها و تحلیل‌ها به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی کمک می‌کند تا در هنگام تهیه، تدوین، و یا انتخاب کتاب درسی برای دوره‌های تحصیلی - و از جمله در مورد کتاب‌های دوره ابتدایی که موضوع بحث این مقاله است - تصمیم‌های صحیحی را اتخاذ نمایند. نوعی از تحلیل که برای برنامه‌ریزان درسی، مؤلفان، و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی دوره تحصیلی ابتدایی بسیار مفید و ضروری است، "تحلیل محتوا" است؛ یعنی نوعی از تحلیل که کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، انگیزه‌ها، نیازها، نگرش‌ها، و کلیه اجزای مطرح شده در محتوای آموزشی و پرورشی کتاب‌ها مورد بررسی علمی و عملی قرار گرفته و با اهداف برنامه‌های درسی دوره ابتدایی مقایسه شوند. در این پژوهش، محتوای کتب درسی دوره ابتدایی، به لحاظ پرداختن به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

یکی از نیازهای تعیین‌کننده رفتار انسانی "انگیزه پیشرفت" است. مطالعه علمی در مورد این انگیزه نخستین بار توسط مورای^۱ مطرح گردید. مورای (۱۹۳۸) معتقد بود که «نیاز به پیشرفت، عبارت از نیاز به غلبه کردن بر موانع، دستیابی به معیارهای عالی، رقابت کردن با دیگران و پیشی گرفتن از آنان و طبق معیار بالایی زندگی کردن است.» (ریو، ترجمه محمدی، ۱۳۷۶)

مک‌کللند^۲ (۱۹۶۱) و جان اتکینسون^۳ (۱۹۶۵) معتقدند که انگیزه پیشرفت، جستجو کردن موفقیت در رقابت با استانداردی عالی می‌باشد. مک‌کللند (۱۹۶۵)، که پژوهش‌های گسترده‌ای را درباره انگیزه پیشرفت در کشورهای مختلف انجام داده است، اظهار می‌دارد که انگیزه پیشرفت، در تحول و توسعه اقتصادی کشورها نقش اساسی به عهده دارد، زیرا مردم کشوری که دارای انگیزه پیشرفت بالایی هستند، پیوسته در پی یافتن راه‌ها و روش‌های انجام بهتر کارها می‌باشند.

1 -Murray

2 - Mc Clelland

2- John Atkinson

3 - Wilde

مک‌کلند (۱۹۶۵) معتقد بود مردم کشوری که دارای انگیزه پیشرفت بالایی هستند، این فکر را در ادبیات خود نیز ترویج می‌کنند. بر همین اساس، وی در پژوهش‌های خود بر روی مطالب نوشتاری تدوین شده برای کودکان، اعم از ادبیات و کتاب‌های درسی، به‌گونه‌ای هم‌زمان، انگیزه پیشرفت و رشد اقتصادی ۴۰ کشور مختلف جهان در خلال سال‌های ۱۹۲۵ تا ۱۹۵۰ میلادی را بررسی نمود و نتیجه گرفت که ارتباط معنادار و نسبتاً محکمی بین نمره‌های انگیزه پیشرفت هر کشور و توسعه یا زوال رشد اقتصادی بعدی آن کشورها وجود دارد. به بیان دیگر، از نظر مک‌کلند، کشورهایی طی این سال‌ها به توسعه اقتصادی دست یافته بودند که ادبیات کودکان آن کشورها، پیشرفت را ترغیب می‌کرده؛ و مشخص است که این امر، تأثیر خود را در دهه‌های بعدی (یعنی در دوره بزرگسالی کودکان) نشان داده است (نائلی، ۱۳۷۳). بنابراین با توجه به پژوهش‌های مک‌کلند می‌توان گفت: انگیزه پیشرفت مولود کتاب‌های درسی، ادبیات کودکان، و روش‌های تربیتی والدین است. پس با توجه به این که کتاب درسی یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان در نظام کنونی آموزشی محسوب می‌شود می‌تواند یکی از مهم‌ترین عوامل القاء کننده انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان نیز باشد.

در این پژوهش، مسئله اساسی ما این است که می‌خواهیم با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران میزان توجه این کتاب‌ها را به "سازه انگیزه برای پیشرفت کشور و مؤلفه‌های آن" بررسی کنیم. به عبارت دیگر، در این پژوهش میزان توجه به سازه انگیزه پیشرفت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی را، با توجه به پایه تحصیلی، درس‌ها، به تفکیک و بر اساس مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار می‌دهیم.

مفهوم انگیزه پیشرفت

انگیزه پیشرفت، میل و اشتیاق یا تلاش و کوششی است که فرد برای دستیابی به یک هدف با تسلط بر اشیاء، امور، افراد، اندیشه‌ها، و یا یک معیار متعالی، از خود ابراز می‌دارد (ویلدنر، ۱۹۸۹).

به اعتقاد مورای (به نقل از هجل^۱ و زیگلر^۲، ۱۹۹۲) انگیزه پیشرفت به مفهوم انگیزه غلبه بر موانع و مبارزه با آنچه که به دشوار بودن شهرت دارد می‌باشد.

کورمن^۳ (۱۹۷۷) معتقد است که انگیزه پیشرفت، عبارت است از آرزو برای پیشی گرفتن بر یک رفتار ویژه که به صورت ملاک یا معیار درآمدده باشد (کورمن، ترجمه شکرکن، ۱۳۷۰). رابینز^۴ (۱۹۹۳) معتقد است که انگیزه پیشرفت، گرایشی برای پیشی گرفتن از دیگران و تلاش برای دستیابی به موفقیت و پیشرفت، با توجه به ملاک‌های مشخص، می‌باشد.

به‌طور کلی، انگیزه پیشرفت، در برگیرنده الگویی از برنامه‌ریزی، فعالیت‌ها، و احساس‌هایی است که با تلاش برای دستیابی به نوعی برتری، مرتبط می‌باشد. جدول ۱، این ویژگی‌ها را به تفکیک نشان می‌دهد.

1- - Hejell 2- Zigler 3- Kurman 4- Robbins

جدول ۱ - ویژگی‌های شخصیتی افراد دارای انگیزه پیشرفت و فاقد انگیزه پیشرفت

ویژگی‌های افراد دارای انگیزه پیشرفت	ویژگی‌های افراد فاقد انگیزه پیشرفت
برای دستیابی به موفقیت انگیزه دارند.	برای دوری از شکست انگیزه ندارند.
موفقیت مدارند.	شکست مدارند.
تکالیفی با دشواری متوسط را انتخاب می‌کنند.	تکالیفی با دشواری آسان یا سخت را انتخاب می‌کنند.
دارای اعتماد به نفس هستند.	مضطرب هستند
مستقل هستند	وابسته به بازخورد و هدایت هستند.
با پشتکار و پی‌گیر هستند.	بی‌میلی و ناراحتی دارند.
شکست را نتیجه فقدان تلاش تلقی می‌کنند.	شکست را نتیجه فقدان توانایی تلقی می‌کنند.
اهداف طولانی مدت دارند.	اهداف کوتاه مدت دارند.
با اشتیاق و بلند پروازند.	بی‌تفاوتند.
از آنچه انجام می‌دهند احساس غرور می‌کنند.	از آنچه انجام می‌دهند احساس شرم می‌کنند.

برای آنکه مفهوم انگیزه پیشرفت روشن‌تر شود، در زیر برخی نظریه‌های مهم در مورد انگیزه پیشرفت را مرور می‌کنیم:

۱- نظریه هنری مورای

مورای اولین کسی بود که مفهوم نیازها را برای توجیه انگیزش و جهت رفتار به کاربرد و آنها را از مطالعه گسترده آزمودنی‌های بهنجار و با روش‌های مختلف به دست آورد.

همان‌طور که گفتیم، به اعتقاد مورای (به نقل از هجل و زیگلر، ۱۹۹۲) انگیزه پیشرفت به مفهوم انگیزه غلبه بر موانع و مبارزه با آنچه که به دشوار بودن شهرت دارد می‌باشد. وی، در توصیف نیازهای روان‌زاد، نیاز به پیشرفت را در ارتباط با انجام دادن کارهای دشوار، مهارت یافتن، دستکاری کردن یا سازمان دادن موضوعات - اعم از موضوعات فیزیکی، انسان‌ها و یا اندیشه‌ها - به گونه مستقل و سریع، چیره شدن بر موانع، به دست آوردن معیارهای بالا، بهبود بخشیدن به خود و بالاخره برتری جستن، رقابت و هم‌چشمی با دیگران تعریف می‌کند.

۲ - نظریه دیوید مک کللند

مک کللند (۱۹۶۵) به چگونگی پیدایش انگیزه پیشرفت و پیامدهای اجتماعی آن علاقه داشت و کوشش وی بر آن بود که در درجه اول، انگیزه‌ای را که باعث می‌شود فردی نسبت به فرد دیگر تمایل بیشتری برای کارکردن داشته باشد شناسایی نماید، آنگاه مشخص نماید که آیا می‌توان چنین انگیزه‌ای را در افرادی که رغبتی به کار کردن ندارند به وجود آورد. وی پس از انجام بررسی‌ها و مطالعات نظری فراوان در این زمینه، اصول زیر را برای تعریف این نیاز تبیین نمود:

۱- افراد از لحاظ درجه‌ای که پیشرفت را تجربه‌ای رضایت‌بخش تلقی کنند با هم تفاوت دارند.

۲- افرادی که نیاز شدید به پیشرفت دارند، موقعیت‌های زیر را ترجیح داده و در آن به سختی کار می‌کنند:

الف: موقعیت‌های مخاطره‌آمیز در حد متوسط؛ زیرا در مواردی که مخاطره‌ای وجود ندارد و یا اندک است تمایل به پیشرفت در حداقل خواهد بود و در مواردی نیز که به شدت مخاطره‌آمیز است احتمالاً پیشرفتی حاصل نخواهد شد.

ب: موقعیت‌هایی که در آن‌ها امکان آگاهی از نتایج وجود دارد؛ فردی که انگیزه زیادی برای پیشرفت دارد مایل است بداند که آیا پیشرفت قابل حصول است یا نه.

پ: موقعیت‌هایی که در آنها مسئولیت فردی فراهم می‌شود؛ شخصی که گرایش به پیشرفت دارد می‌خواهد مطمئن شود که کسی جز او برای پیشرفتش امتیاز نمی‌گیرد.

۳ - افرادی که انگیزه پیشرفت زیادی دارند، غالباً به حرفه افراد کارآفرین به صورت مادام‌العمر، جذب می‌شوند (کورمن، ترجمه شکرکن ۱۳۷۰)

۳- نظریه اتکینسون

اتکینسون^۱ (۱۹۶۴) مطالعات مک کللند در زمینه انگیزه پیشرفت را گسترش داد. به اعتقاد او، افراد مختلف ممکن است به دو روش برانگیخته شوند؛ عده‌ای با جست و جوی موفقیت و عده‌ای با اجتناب از شکست. او دریافت که در بعضی از افراد، اجتناب از شکست موجب برانگیختگی بیشتری می‌شود (اجتناب کنندگان از شکست) درحالی که در افراد دیگر جست و جوی موفقیت موجب برانگیختگی می‌شود (جست و جو کنندگان موفقیت).

یکی از ویژگی‌های بارز اجتناب کنندگان از شکست، میل آن‌ها به انتخاب تکالیف خیلی آسان و یا خیلی مشکل است. برای مثال، اتکینسون و لیتوین^۲ (۱۹۶۰) دریافتند که اجتناب کنندگان از شکست در

1 - Atkinson

2- Litwin

۵- نظریه اسپنس - هلمریچ

اسپنس^۱ و هلمریچ^۲ (۱۹۷۸) این فرضیه را که انگیزه پیشرفت ساختار واحد است رد کردند و اظهار داشتند که انگیزه پیشرفت، دارای ساختاری چند بعدی به شرح زیر می‌باشد:

الف - سوگیری کار: به معنی تمایل فرد به انجام بیشترین تلاش در هر نوع فعالیتی که می‌پذیرد.

ب - تسلط: به معنی پایداری و پشتکار در به‌انجام رساندن تکالیف (مخصوصاً تکالیف دشوار).

پ - رقابت جویی: به معنی لذت بردن از چالش رقابت کردن در انجام تکالیف.

ت - بی‌توجه بودن به نظر دیگران: به معنی سوگیری خودانگیزه در مورد این که دیگران، نسبت به پیگیری پیشرفت شخصی، چه فکر می‌کنند (ریو^۳، ترجمه، سید محمدی، ۱۳۷۶)

۶- نظریه انگیزه پیشرفت دوگانه

فلد^۴، رولاند^۵ و گلد^۶ (۱۹۷۹) و رویل^۷ از مطالعات خود چنین نتیجه‌گیری نمودند که انگیزه پیشرفت ممکن است بر دو نوع درونی یا بیرونی باشد:

الف - انگیزه پیشرفت درونی^۸ یا خود مختار^۹: در انگیزه درونی، فرد برای ارضای تمایلات درونی با استفاده از معیارهای درونی خود و بدون این که فکر کند که دیگران در مورد او چگونه فکر می‌کنند، راجع به عملکرد خود می‌اندیشد و آن را با عملکردهای قبلی اش مقایسه می‌کند، این انگیزه غالباً در اوایل زندگی رشد می‌کند.

ب - انگیزه پیشرفت بیرونی^{۱۰} یا اجتماعی: که در آن، فرد، برای این که تعیین نماید که کارش چگونه است، عملکرد خود را با عملکرد دیگران مقایسه می‌نماید. این انگیزه که غالباً تحت تأثیر مقایسه‌های اجتماعی رشد می‌کند و هدفش جلب توجه و تأیید دیگران است، غالباً از حدود سال دوم مدرسه بروز می‌کند. (گیج و برلایندر، ترجمه؛ خوی نژاد و همکاران، ۱۳۷۴).

۷- نظریه پارسونز

پارسونز^{۱۱} و همکاران پنج عامل مهم را، به شرح زیر، تعیین‌کننده سطح انگیزش پیشرفت کودکان می‌دانند.

الف- میزان ارزشی که کودک برای دستیابی و نیل به موفقیت، در زمینه خاصی، قابل است.

1 - Spence	2- Helmrich	3- Riew	4- Feld	5- Ruhland	6- Gold
7- Ruble	8- Intrinsic	9- Anonomous	10- Extrinsic	11- Parsons	

- ب- توجیه نمودن کودک در علت موفقیت یا شکست خود.
- پ- معیارهای مورد قبول کودک برای مقایسه و ارزیابی عملکرد خود.
- ت- میزان انتظار کودک برای موفقیت در انجام تکالیف مورد نظر.
- ث- ارزش ها و انتظارات والدین کودک در مورد موفقیت کودک.

۸- نظریه مسیر - مرحله (راینور - انتین)

راینور^۱ و انتین^۲ (۱۹۸۳) اظهار داشتند که پیش‌بینی ویژگی‌های یک مسیر، تعیین‌کننده میزان موفقیت آینده فرد است. به این ترتیب که برخی از موقعیت‌های پیشرفت، بر تلاش‌های آینده فرد برای پیشرفت اثر می‌گذارند، در حالی که برخی دیگر فقط برای زمان حال تأثیر دارند. به عنوان مثال، برای مورد اول، دوندگی که سعی دارد در مسابقه‌ای پیروز شود، نه تنها در این مسابقه فرصت دستیابی به احساس غرور و شایستگی ناشی از موفقیت را دارد، بلکه تلاشی مضاعف می‌نماید تا با پیروزی در این مسابقه بتواند در مسابقات مهم‌تر دیگر در آینده شرکت نماید و همین امر، سبب افزایش انگیزه پیشرفت او در این مسابقه می‌شود.

راینور (۱۹۷۰) اشاره می‌کند که هر هدف پیشرفتی که از نظر زمانی دور دست باشد، از هدفی که در آینده بسیار نزدیکی قرار دارد، اهمیت کم‌تری را کسب می‌کند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت که «رفتار پیشرفت» شامل مجموعه گام‌ها در مسیری است که در آینده به پیامدی مطلوب منجر می‌شود و عملکرد افراد موفقیت‌گرا، هم‌زمان با کاهش فاصله زمانی روان‌شناختی، برای دستیابی به هدف افزایش می‌یابد (ریو، ترجمه سید محمدی، ۱۳۷۶)

۹- نظریه هرمنس

هرمنس^۳ (۱۹۷۷) بر مبنای دانش نظری و تجربی موجود درباره نیاز به پیشرفت، و با بررسی بیشتر پژوهش‌های مربوط به آن، ده ویژگی بارز افراد دارای انگیزه پیشرفت بالا را، در مقایسه با افراد با انگیزه پیشرفت پایین، تعیین نمود. این ده ویژگی به شرح زیر است:

- ۱- سطح آرزوی بالا؛ ۲- انگیزه قوی برای تحرک به سوی بالا؛ ۳- داشتن پشتکار یا مقاومت طولانی در رویه‌رو شدن با تکالیف با سطح دشواری متوسط؛ ۴- میل به انجام کار متوقف شده؛ ۵- داشتن ادراک پویا از زمان و احساس این‌که امور به سرعت روی می‌دهد؛ ۶- آینده‌نگری؛ ۷- کاری را به‌خوبی انجام دادن؛ ۸- توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست، همکار، و الگو؛ ۹- بازشناسی از طریق عملکرد

1-Reinor

2- Entin

3- Hermans

خوب در کار؛ و ۱۰- رفتار ریسک کردن پایین. هرمنس بر این اساس پرسشنامه سنجش نیاز به پیشرفت را، که یکی از رایج‌ترین پرسشنامه‌های مداد - کاغذی است، تهیه نمود (هومن، ۱۳۸۰).
ما در پژوهش خود، با توجه به نظریه‌های گوناگون مذکور در فوق، ده مؤلفه سازه انگیزه پیشرفت را به شرحی که ذیلاً در بخش "روش تحقیق" آمده است، مورد مطالعه قرار داده‌ایم.

سؤال تحقیق

چنان که قبلاً نیز گفتیم هدف این پژوهش تعیین میزان توجه محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران نسبت به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن در پایه‌های مختلف است. سؤال پژوهش را چنین مطرح می‌کنیم که: «در هر پایه دوره ابتدایی، محتوای کتاب درسی تا چه میزان به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن توجه کرده است؟»

روش

در این پژوهش محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی به لحاظ توجه به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن، شامل ۱- سطح آرزوی بالا، ۲- رفتار ریسک کردن پایین، ۳- ارتقاءطلبی، ۴- پشتکار، ۵- میل به انجام کار متوقف شده، ۶- داشتن ادراک پویا از زمان، ۷- آینده‌نگری، ۸- کاری را به‌خوبی انجام دادن، ۹- توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست، همکار، و الگو، ۱۰- رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها، با استفاده از فهرست واری، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته و، با توجه به ماهیت مطالعه، از روش تحقیق تحلیل محتوا^۱ استفاده شده است.

جامعه آماری، نمونه، و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، ۲۷ جلد کلیه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۸۱-۸۰، شامل کتاب‌های تعلیمات دینی، قرآن، فارسی، تعلیمات اجتماعی، علوم تجربی، و ریاضی است. بدین ترتیب، کل جامعه آماری (کتاب‌های درسی دوره ابتدایی) به‌لحاظ توجه به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است. به عبارت دیگر، در این تحقیق از روش نمونه‌گیری استفاده نشده است.

ابزار اندازه گیری

در این پژوهش برای تحلیل محتوای کتاب‌های مورد نظر، به لحاظ توجه به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن، از فهرست و ارسای تحلیل محتوا که براساس مبانی علمی انگیزه پیشرفت و نظریه‌های آن ساخته شده استفاده گردیده است. این ابزار دارای ده مؤلفه و ۱۲۵ مؤلفه فرعی است که براساس تعریف سازه انگیزه پیشرفت و نظریه‌های آن تدوین و ساخته شده‌اند.

برای تعیین و تأمین روایی فهرست و ارسای تحلیل محتوا، از روش روایی محتوایی و نظر متخصصان استفاده شد؛ بدین ترتیب که فرم اولیه تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی به لحاظ توجه به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن در اختیار چهار نفر از صاحب نظران این حوزه قرار گرفت که پس از اعمال نظرات آنها فهرست و ارسای تحلیل محتوای نهایی در قالب ده مؤلفه اصلی و ۱۲۵ مؤلفه فرعی تهیه گردید.

برای تعیین پایایی ابزار نیز از فرمول زیر استفاده شد (ساروخانی، ۱۳۸۰)

$$C. R. = \frac{\text{مؤلفه‌های مورد توافق}}{\text{کل مؤلفه‌ها}} \times 100$$

$$C.R = \frac{120+118+112+115}{4 \times 125} \times 100 = \%93$$

شیوه اجرا و مراحل آن:

بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به ترتیب زیر اجرا گردید.

الف - مطالعه مبانی علمی انگیزه پیشرفت: در این مرحله مبانی علمی سازه انگیزه پیشرفت و نظریه‌های مربوط به آن مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت.

ب - ساخت فهرست و ارسای (فرم تحلیل محتوا): در این مرحله با توجه به مبانی نظری سازه انگیزه پیشرفت و نظریه‌های مرتبط با آن فهرست و ارسای تحلیل محتوا ساخته شد. این فرم دارای ۱۰ مؤلفه اصلی (مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت) و ۱۲۵ مؤلفه فرعی است که روایی و پایایی آن توسط صاحب نظران این حوزه مورد تأیید قرار گرفته است.

ج - تعیین واحدهای تحلیل: کلمه‌ها و مضمون‌ها به عنوان واحد تحلیل، در نظر گرفته شد.

د - آموزش همکاران پژوهش: در این مرحله به منظور برداشت یکسان از سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن و همچنین فرم تحلیل محتوا، همکاران پژوهش با آموزش هماهنگ گردیدند.

هد استخراج و تحلیل داده‌ها: در این مرحله داده‌های حاصل از فرم تحلیل محتوا، طبقه بندی شد و با روش‌های آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش‌های تحلیل داده‌ها: برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از فرم تحلیل محتوا، از آمار توصیفی (جدول فراوانی، درصد و میانگین) و تحلیل‌های کیفی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش براساس سؤال‌های تحقیق به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱- محتوای کتاب‌های پایه اول، دوم، و سوم دوره ابتدایی تا چه میزان به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن توجه نموده است؟

در جدول‌های شماره ۲ تا ۴، اطلاعات تحلیل محتوای کتاب‌های اول، دوم، و سوم ابتدایی، به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، آمده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت تحلیل شده در پایه اول ۱۳۰۹ است؛ بدین ترتیب که از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی مؤلفه آینده‌نگری ۱۴/۴۴، پشتکار ۱۴/۱۳، کاری را به خوبی انجام دادن ۱۲/۹۱، سطح آرزوی بالا ۱۱، رفتار ریسک کردن پایین ۱۰/۱۶، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۹/۵۵، ارتقاء طلبی ۶/۸۷، توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۴/۲۸، و ادراک پویا از زمان ۱/۳۸ بوده است.

براین اساس می‌توان گفت بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه اول ابتدایی مربوط به مؤلفه آینده‌نگری با ۱۴/۱۴ درصد و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه ادراک پویا از زمان با ۱/۳۸ درصد می‌باشد. همچنین براساس اطلاعات جدول (۲) بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه اول دوره ابتدایی مربوط به کتاب فارسی و کمترین فراوانی مربوط به کتاب تعلیمات دینی و قرآن است.

جدول شماره (۳)، اطلاعات تحلیل محتوای کتاب‌های پایه دوم ابتدایی را به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت نشان می‌دهد. مجموع فراوانی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت تحلیل شده در این پایه عدد ۱۵۸۶ می‌باشد. بدین ترتیب که از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی مؤلفه میل به انجام کار متوقف شده ۱۸/۱۶، پشتکار ۱۶/۲۰، رفتار ریسک کردن ۱۳/۸۷، آینده نگری ۱۱/۸۵، کاری را به خوبی انجام دادن ۱۱/۶، سطح آرزوی بالا ۸/۸۳، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۷/۳۷، ارتقاء طلبی ۵/۴۸، ادراک پویا از زمان ۳/۰۹، و توجه به ملاک شایستگی ۲/۱۴ می‌باشد.

بر این اساس، می‌توان گفت بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه دوم دوره ابتدایی مربوط به مؤلفه میل به انجام کار متوقف شده با ۱۸/۱۶ درصد و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست با ۲/۱۴ درصد می‌باشد.

همچنین براساس اطلاعات جدول (۳) بیشترین فراوانی در کتاب‌های دوم ابتدایی مربوط به کتاب تعلیمات دینی و قرآن، و کمترین فراوانی مربوط به کتاب علوم تجربی است.

جدول شماره (۴) اطلاعات تحلیل محتوای کتاب‌های پایه سوم، چهارم، و پنجم ابتدایی را به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت نشان می‌دهد.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت تحلیل شده در پایه سوم ۲۲۳۴ است؛ بدین ترتیب که از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی مؤلفه پشتکار ۱۴/۵، آینده نگری ۱۴/۳۷، کار را به‌خوبی انجام دادن ۱۴/۱۰، میل به انجام کار متوقف شده ۱۲/۴۹، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۱۱/۸۶، رفتار ریسک کردن پایین ۹/۸، سطح آرزوی بالا ۷/۴۳، ادراک پویا از زمان ۶/۳۵، توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۵/۱۰، و ارتقاءطلبی ۴/۲ می‌باشد.

بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی مربوط به مؤلفه پشتکار با ۱۴/۵ درصد، و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه ارتقاءطلبی با ۴/۲ درصد می‌باشد.

همچنین براساس اطلاعات جدول (۴) بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه سوم مربوط به کتاب علوم تجربی، و کمترین فراوانی مربوط به کتاب تعلیمات اجتماعی است.

Archive of SID

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت در کتاب‌های پایه اول دوره ابتدایی

کل فراوانی درصد	رفتار موفق و تمایل به کارها		توجه به ملاحظ شایستگی در انتخاب دوست		کاری رایبه خوبی انجام دادن		آینده‌نگری		احراک پویا از زمان		میل به انجام کار متوقف شده		پشتکار		ارتقاء طلبی		رفتار ریسک کردن پایین		سطح آرزوی بالا		مؤلفه های انگیزش پیشرفت
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۱۲/۶۳	۲۳	۷/۶۹	۱۴	۱۰/۹۸	۲۰	۳/۸۴	۷	۳/۲۹	۶	۱۳/۱۸	۲۴	۱۴/۲۸	۲۶	۸/۲۴	۱۵	۱۰/۴۳	۱۹	۱۵/۳۸	۲۸	تعلیمات دینی و قرآن
۱۰۰	۱۲/۱۲	۱۵	۶/۷۵	۲۹	۱۰/۷۲	۴۶	۹/۷۹	۴۲	۲/۷۹	۱۲	۱۳/۰۶	۵۶	۱۳/۷۵	۵۹	۹/۷۹	۴۲	۶/۹۹	۳۰	۱۴/۲۱	۶۱	فارسی
۱۰۰	۱۱/۰۵	۴۷	—	—	۱۲/۹۴	۵۵	۲۰/۹۴	۸۹	—	—	۱۴/۸۲	۶۳	۱۷/۱۷	۷۳	۶/۷	۲۰	۱۲	۵۱	۶/۳۵	۲۷	ریاضی
۱۰۰	۹/۵۵	۱۲۵	۴/۲۸	۵۶	۱۲/۹۱	۱۶۹	۱۴/۴۴	۱۸۹	۱/۳۸	۱۸	۱۶۳	۱۲/۳۵	۱۴/۱۳	۱۸۵	۶/۸۷	۹۰	۱/۱۶	۱۳۳	۷/۱۱	۱۴۴	جمع

جدول شماره (۳): توزیع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت در کتابهای پایه دوم دوره ابتدایی

کل	رفتار موفق و تمایل به کارها		توجه به ملامک شایستگی در انتخاب دوست		توجه به ملامک شایستگی در انتخاب دوست		کاری راه خوبی انجام دادن		آینده‌نگری		ادراک پویا از زمان		میل به انجام کار متوقف شده		پشتکار		ارتقاء طلبی		رفتار ریسک کردن پایین		سطح آرزوی بالا		مؤلفه‌های انگیزش پیشرفت
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱۰۰	۴۲۶	۹/۱۵	۳۹	۳/۵۲	۱۵	۱۲/۹۱	۵۵	۸/۲۱	۲۵	۰/۴۶	۲	۲۵/۵۸	۱۰۹	۱۱/۹۸	۵۱	۸/۶۸	۳۷	۱۳/۸۴	۵۹	۵/۶۳	۲۴	۲/۶۴	تعلیمات دینی و قرآن
۱۰۰	۴۰۹	۶/۶	۲۷	—	—	۱۲/۲۲	۵۰	۱۲/۹۵	۵۲	۶/۸۴	۲۸	۱۸/۳۳	۷۵	۱۹/۰۷	۷۸	۶/۶	۲۷	۱۲/۷۱	۵۲	۴/۶۴	۱۹	۲/۶۴	ریاضی
۱۰۰	۳۵۷	۸/۹۶	۳۲	۱/۹۶	۷	۱۱/۲	۴۰	۱۹/۳۳	۶۹	۱/۱۳	۴	۱۱/۱۶	۴۲	۱۵/۶۸	۵۶	۳/۶۴	۱۳	۱۵/۶۸	۵۶	۱۰/۶۴	۳۸	۱۰/۶۴	علوم تجربی
۱۰۰	۳۹۲	۱۰/۴	۴۱	۳/۰۴	۱۲	۹/۸۹	۳۹	۷/۸۶	۳۱	۳/۸	۱۵	۱۵/۳۳	۶۲	۱۸/۲۷	۷۲	۲/۵۳	۱۰	۱۳/۴۵	۵۳	۱۴/۹۷	۵۹	۱۴/۹۷	فارسی
—	۱۰۰	۱۵۸۶	۷/۳۷	۱۳۹	۲/۱۴	۳۴	۱۱/۶	۱۸۸	۱۱/۸۵	۱۸۸	۳/۰۹	۱۸۱۶	۲۸۸	۱۶/۲۰	۲۵۷	۵/۶۸	۸۷	۱۳/۸۷	۲۲۰	۸/۸۳	۱۴۰	۸/۸۳	جمع

جدول شماره (۴): توزیع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت در کتاب‌های پایه سوم دوره ابتدایی

کل	رفتار موفق و تمایل به کارها		توجه به ملامک شایستگی در انتخاب دوست		توجه به ملامک شایستگی در انتخاب کارهای خوب		انجام دادن کارهای خوب		آینده‌نگری		احراک پویا از زمان		میل به انجام کار متوقف شده		پشتکار		ارتقاء علمی		رفتار ریسک کردن پایین		سطح آرزوی بالا		مؤلفه‌های انگیزش پیشرفت	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۰۰	۵۱۶	۱۲/۷۹	۶۶	۸/۷۲	۲۵	۱۳/۱۷	۶۸	۱۶/۳۷	۸۵	۴/۲۶	۲۲	۱۳/۱۷	۶۸	۱۱/۲۶	۵۸	۴/۰۶	۲۱	۹/۴۹	۴۹	۷/۵۵	۳۹	۷/۵۵	۳۹	۷/۵۵
۱۰۰	۲۵۵	۱۶/۰۷	۴۱	۹/۰۱	۲۳	۱۳/۷۲	۲۵	۱۶/۰۷	۴۱	۷/۰۵	۱۸	۵/۴۹	۱۴	۱۰/۱۹	۲۶	۵/۴۹	۱۴	۸/۸۴	۲۰	۹/۰۱	۲۳	۹/۰۱	۲۳	۹/۰۱
۱۰۰	۵۵۲	۹/۲۳	۵۱	۲/۳۵	۱۳	۱۵/۵۷	۸۶	۱۳/۹۴	۷۷	۱/۹۹	۱۱	۱۶/۴۸	۱۹	۱۷/۳۹	۹۶	۲/۵۳	۱۴	۱۳/۳۳	۷۳	۷/۳۴	۴۰	۷/۳۴	۴۰	۷/۳۴
۱۰۰	۴۸۵	۱۴/۴۳	۷۰	۶/۸	۳۳	۷/۶۲	۷۳	۱۴/۳۳	۷۰	۱۴/۴۳	۷۰	۷/۶۲	۳۷	۱۱/۷۵	۵۷	۲/۲۶	۱۱	۵/۱۵	۲۵	۸/۰۴	۳۹	۸/۰۴	۳۹	۸/۰۴
۱۰۰	۲۲۳۴	۱۱/۸۶	۲۶۵	۵/۸۰	۱۱۴	۱۴/۱۰	۳/۵	۱۲/۳۷	۳۱۱	۶/۳۵	۱۴۲	۱۷/۴۹	۲۷۹	۱۴/۵	۳۲۴	۴/۲	۹۴	۹/۸	۲۱۹	۷/۴۳	۱۶۶	۷/۴۳	۱۶۶	۷/۴۳

۲- محتوای کتاب‌های پایه چهارم و پنجم دوره ابتدایی تا چه میزان به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن توجه نموده است؟

اطلاعات جدول‌های شماره (۵) و (۶)، نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های پایه چهارم را به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت نشان می‌دهد.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت تحلیل شده در این پایه ۲۰۶۵ است. از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی مؤلفه پشتکار ۱۵/۰۱، میل به انجام کار متوقف شده ۱۴/۰۶، سطح آرزوی بالا ۱۳/۹۰، کاری را به‌خوبی انجام دادن ۱۲/۲۰، رفتار ریسک کردن ۱۲/۰، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۱۱/۰۴، آینده‌نگری ۷/۵، ارتقاء طلبی ۶/۲۰، توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۴/۷۴، و ادراک پویا از زمان ۳/۲۰ می‌باشد.

بر این اساس می‌توان گفت بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه چهارم مربوط به مؤلفه پشتکار با ۱۵/۰ درصد، و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه ادراک پویا از زمان با ۳/۲۰ درصد می‌باشد.

همچنین براساس اطلاعات جدول (۵) بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه چهارم مربوط به کتاب تعلیمات اجتماعی و کمترین فراوانی مربوط به کتاب علوم تجربی است.

جدول شماره (۶) اطلاعات تحلیل محتوای کتاب‌های پایه پنجم ابتدایی را به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت نشان می‌دهد.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت تحلیل شده در این پایه ۲۵۷۷ است. بدین ترتیب که از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی میل به انجام کار متوقف شده ۱۵/۹۵، پشتکار ۱۵/۶۷، سطح آرزوی بالا ۱۳/۰۴، رفتار ریسک کردن پایین ۱۲/۳۰، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۱۲/۰۳، کاری را به‌خوبی انجام دادن ۱۰/۷، آینده‌نگری ۹/۷۴، ارتقاء طلبی ۴/۶۵، ادراک پویا از زمان ۳/۲۲، و توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۲/۶۷ می‌باشد.

بر این اساس، می‌توان گفت بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه پنجم ابتدایی مربوط به مؤلفه میل به انجام کار متوقف شده با ۱۵/۹۵، و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۲/۶۷ درصد می‌باشد.

همچنین براساس اطلاعات جدول (۶) بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه پنجم مربوط به کتاب علوم تجربی، و کمترین فراوانی مربوط به کتاب تعلیمات دینی و قرآن است.

جدول شماره (۷) اطلاعات تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی را به لحاظ مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت و جدول‌های ۷ و ۸ اطلاعات تحلیل محتوا را برحسب پایه تحصیلی و دروس نشان می‌دهند.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت تحلیل شده در این دوره ۹۷۷۱ می‌باشد. از بین مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت، درصد فراوانی میل به انجام کار متوقف شده ۱۴/۶۵، پشتکار ۱۳/۷۶، آینده‌نگری

۱۲/۲۴، کاری را به‌خوبی انجام دادن ۱۲/۲۴، رفتار ریسک کردن ۱۱/۶۶، سطح آرزوی بالا ۱۰/۹۸، رفتار موفق و تمایل به خوب انجام دادن کارها ۱۰/۵۶، ارتقاءطلبی ۵/۳۱، توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست ۳/۷۹، و ادراک پویا از زمان ۳/۶۶ بوده است.

به‌بیان دیگر، بیشترین فراوانی به مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت در کتاب‌های ابتدایی مربوط به مؤلفه‌های میل به انجام کار متوقف شده، پشتکار، آینده‌نگری، و کاری را به‌خوبی انجام دادن است؛ و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های ادراک پویا از زمان، توجه به ملاک شایستگی در انتخاب دوست، و ارتقاءطلبی می‌باشد.

مجموع فراوانی واحدهای تحلیل شده مربوط به انگیزه پیشرفت در کتاب‌های دوره ابتدایی ۹۷۷۱ که برحسب پایه تحصیلی به ترتیب بیشترین فراوانی و توجه مربوط به پایه پنجم (با رقم ۲۰۵۶) ۲۶/۳۷ درصد، پایه سوم (با رقم ۲۲۳۴) ۲۲/۸۶ درصد، پایه چهارم (با رقم ۲۰۶۵) ۲۱/۱۳ درصد، پایه دوم (با رقم ۱۵۸۶) ۱۶/۲۳ درصد، و پایه اول (با رقم ۱۳۰۹) ۱۳/۳۹ درصد بوده است.

به عبارت دیگر، بیشترین فراوانی و توجه به مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت مربوط به پایه پنجم با ۲۶/۳۷ درصد، و کمترین توجه مربوط به پایه اول ۱۳/۳۹ درصد بوده است (جدول شماره ۸).

مجموع فراوانی واحدهای تحلیل شده مربوط به انگیزه پیشرفت در کتاب‌های دوره ابتدایی ۹۷۷۱ بود که برحسب دروس، به ترتیب، بیشترین فراوانی و توجه مربوط به دروس ریاضی (با رقم ۲۲۵۹) ۲۳/۱۱ درصد، دروس علوم تجربی (با رقم ۲۲۲۱) ۲۲/۷۳ درصد، دروس فارسی (با رقم ۲۱۹۸) ۲۲/۷۳ درصد، دروس تعلیمات دینی و قرآن (با رقم ۱۸۲۳) ۱۸/۶۵ درصد، و دروس تعلیمات اجتماعی (با رقم ۱۲۷۰) ۱۲/۹۹ درصد بوده است.

به بیان دیگر، بیشترین فراوانی و توجه به مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت مربوط به دروس ریاضی با ۲۳/۱۱ درصد، و کمترین فراوانی و توجه به دروس تعلیمات اجتماعی با ۱۲/۹۹ درصد بوده است. (جدول شماره ۸)

جدول شماره (۸): توزیع فراوانی مؤلفه‌های سازه انگیزه پیشرفت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی برحسب متغیرهای پایه تحصیلی و دروس

پایه تحصیلی	دروس	تعلیمات دینی و قرآن	تعلیمات اجتماعی	ریاضی	علوم تجربی	فارسی	کل
اول	۱۸۲	—	—	۴۲۵	۲۳۷	۴۲۹	۱۳۰۹
دوم	۴۲۶	—	—	۴۰۹	۳۵۷	۳۹۴	۱۵۸۶
سوم	۵۱۶	۲۵۵	۲۵۵	۴۲۶	۵۵۲	۴۸۵	۲۲۳۴
چهارم	۴۲۰	۵۲۵	۵۲۵	۴۸۹	۲۴۱	۳۹۰	۲۰۶۵
پنجم	۲۷۹	۴۹۰	۴۹۰	۵۱۰	۷۹۸	۵۰۰	۲۵۷۷
جمع	۱۸۲۳	۱۲۷۰	۱۲۷۰	۲۲۵۹	۲۲۲۱	۲۱۹۸	۹۷۷۱
میانگین	۳۶۴	۴۲۳	۴۲۳	۴۵۱	۴۴۴	۴۳۹	

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از نیازهای تعیین کننده رفتار انسانی "انگیزه پیشرفت" می‌باشد که به‌عنوان یکی از جلوه‌های نیاز به خودشکوفایی شناخته شده است و از عمده‌ترین ابزارهایی است که انگیزش را از بیرون به درون انسان می‌کشد. این انگیزه، علاوه بر این که می‌تواند در سازمان‌ها، نهادها، و مراکز صنعتی موجب پیشرفت شود، قادر است تأثیرات چشم‌گیری را نیز در امر تعلیم و تربیت برجای گذارد.

مک‌کلند (۱۹۶۵) که پژوهش‌های گسترده‌ای را درباره انگیزه پیشرفت در کشورهای مختلف انجام داده است، اظهار می‌دارد که در تحول و توسعه اقتصاد کشورها انگیزه پیشرفت، نقش اساسی ایفا می‌کند. می‌توان استعداد یک ملت را، برای دستیابی به رشد یا زوال اقتصادی، با سنجش سطح انگیزه پیشرفت آن ملت پیش‌بینی کرد.

مک‌کلند (۱۹۶۱) مطرح نمود که مردم کشوری که دارای انگیزه پیشرفت بالایی هستند این فکر را در ادبیات نیز ترویج می‌کنند. بر همین اساس، وی در مطالعه پیچیده‌ای، انگیزه پیشرفت و رشد اقتصادی ۴۰ کشور مختلف جهان را در طی سال‌های ۱۹۲۵ تا ۱۹۵۰ میلادی بررسی نمود، به این نحو که ابتدا برای اندازه‌گیری انگیزه پیشرفت هر کشور، خیال‌پردازی یا تصویر سازی ذهنی مربوط به پیشرفت را از طریق مطالعه محتوای کتاب‌های درسی و داستانی کودکان آن کشور، به روشی که در آزمون اندر یافت موضوع^۱ متداول است، بررسی و تحلیل

1 - Thematic Apperception Test (TAT)

نمود و به این نتیجه رسید که ممالکی به توسعه اقتصادی دست یافته‌اند که در ادبیات کودکان آن ممالک پیشرفت ترغیب شده است. طبعاً این امر تأثیر خود را در دهه‌های بعد (یعنی در دوره بزرگسالی کودکان) نشان داده است.

از پژوهش‌های مک‌کلند (۱۹۶۱، ۱۹۶۵)، می‌توان سه نکته زیر را نتیجه گرفت.

- ۱- انگیزه پیشرفت در تحول و توسعه اقتصادی کشورها نقش دارد.
- ۲- انگیزه پیشرفت را باید از سال‌های اولیه کودکی در افراد پرورش داد.
- ۳- پرورش انگیزه پیشرفت را بایستی از طریق محتوای کتاب‌های درسی و داستانی کودکان در آنها به‌ظهور رساند.

در پژوهش حاضر، با توجه به پژوهش‌هایی که قبلاً انجام گرفته بود، کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ پرداختن به سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن مورد بررسی و تحلیل محتوا در دوره مورد نظر، قرار گرفت. اینک، بر اساس داده‌های حاصل از فرم‌های تحلیل محتوا می‌توان چنین نتیجه گرفت که در دوره مورد نظر، کتاب‌های ریاضی و علوم تجربی تا حد زیادی به سازه انگیزه پیشرفت توجه نموده‌اند، کتاب‌های فارسی و دینی و قرآن تا حدودی به آن پرداخته‌اند و کتاب‌های تعلیمات اجتماعی در توجه به این سازه ضعیف بوده‌اند. همچنین در بین پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی می‌توان گفت کتاب‌های پایه‌های پنجم و چهارم در حد زیاد و پایه‌های اول و دوم کمتر به سازه انگیزه پیشرفت توجه نموده‌اند.

در بین کتاب‌های دوره ابتدایی بیشترین توجه به سازه انگیزه پیشرفت، به ترتیب، در کتاب‌های علوم تجربی پنجم، علوم تجربی سوم، تعلیمات اجتماعی چهارم، تعلیمات دینی و قرآن سوم و ریاضی پنجم بوده است. برعکس، کتاب‌های آموزش قرآن اول، تعلیمات اجتماعی سوم، علوم تجربی اول، تعلیمات دینی و قرآن پنجم، و فارسی چهارم در مقایسه با سایر کتاب‌های این دوره، به ترتیب، کمترین توجه را به سازه انگیزه پیشرفت داشته‌اند.

پیشنهاد‌های پژوهش

- ۱- در این پژوهش چک لیستی (فرم تحلیل محتوا) از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت به همراه مؤلفه‌های محتوای کتاب‌های درسی تهیه شد که روایی آن نیز توسط متخصصان رشته‌های مختلف تأمین گردید. با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش درس‌هایی را بر مبنای این مؤلفه‌ها در برخی از کتاب‌های درسی دانش‌آموزان اضافه نماید.
- ۲- برنامه‌ریزی و تدوین دروس و کتاب‌های تکمیلی و یا داستانی مرتبط با سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن در دوره‌های پیش دبستانی و ابتدایی ضروری است.
- ۳- سازه انگیزه پیشرفت، مؤلفه‌های آن و چگونگی آموزش آن جزو سرفصل‌ها و برنامه‌های آموزش خانواده، در دوره‌های پیش دبستانی و ابتدایی، قرار گیرد.

- ۴- آشنا کردن و آموزش دانش‌آموزان دوره ابتدایی با سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن، به طرق مختلف نظیر قصه و داستان، جزء برنامه‌ها قرار گیرد.
- ۵- به والدین دانش‌آموزان دوره ابتدایی در ارتباط با سازه انگیزه پیشرفت و مؤلفه‌های آن آموزش‌های لازم داده شود.
- ۶- برگزاری کلاس‌های آموزشی برای آموزگاران دوره ابتدایی در ارتباط با نظریه‌های انگیزه پیشرفت سازه انگیزه پیشرفت، مؤلفه‌های آن، و چگونگی آموزش آن پیشنهاد می‌شود.
- ۷- آشنا کردن آموزگاران مدارس ابتدایی به انگیزه پیشرفت و نیز ضرورت آموزش انگیزه پیشرفت با دانش‌آموزان، با توجه به نقش آنها در آینده کشور، اقدامی لازم است.

منابع

- باقری، مسعود (۱۳۷۲). تأثیر انگیزه پیشرفت در پیشرفت تحصیلی. ماهنامه تربیت، سال هشتم، شماره ۴.
- بال، ساموئل (۱۹۷۷). انگیزش در آموزش و پرورش. ترجمه سید علی اصغر مسدد. چاپ اول، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- ریو، جان مارشال (۱۹۷۷). انگیزش و هیجان. ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر ویرایش.
- کدیور، پروین (۱۳۷۹). روان‌شناسی تربیتی. تهران: انتشارات سمت.
- کورمن، آ. ک (۱۹۷۷). روان‌شناسی صنعتی و سازمانی. ترجمه حسین شکرکن، تهران: انتشارات رشد.
- گیج، بنت؛ برلاینر، دیوید، سی (۱۹۸۸). روان‌شناسی تربیتی. ترجمه: غلامرضا خوئی نژاد و همکاران، مشهد: انتشارات حکیم فردوسی.
- محمی‌الدین بناب، مهدی (۱۳۷۴). روان‌شناسی انگیزش و هیجان. تهران: انتشارات دانا.
- ماسن، هنری و دیگران (۱۹۸۵). رشد و شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی، تهران: نشر مرکز.
- مورای، ادوارد، ج (۱۹۶۴). انگیزش و هیجان. ترجمه محمد نقی براهنی، تهران: چهر.
- موسوی، سیدعلی (۱۳۷۷). رابطه خشنودی شغلی و انگیزه پیشرفت یا سلامت روانی و مسئولیت‌پذیری در مربیان تربیتی مرد در آموزشگاه‌های اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران.
- نائلی، محمد علی (۱۳۷۳). انگیزش و سازمان‌ها. چاپ اول، اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران.
- هومن، حیدر علی (۱۳۷۹). تهیه و استاندارد کردن آزمون انگیزه پیشرفت. مجله پژوهش‌های روان‌شناختی، دوره ششم، شماره ۱ و ۲.

Atkinson, J.W. & Litwin, G. (1960). Achievement motivation and test anxiety conceived as motive to approach success and motive to avoid failure. *Journal of Social Psychology*, 60, 52-63.

Atkinson, J.W. (1957). Motivational determinates of risk taking bahavior. *Psychological Review*, 64, 359-372.

Hejell, I.A., & Zigler, D.J. (1992). Personality theories' basic assumptions; Research and pale cautions. New York: Mc Grow Hill.

Hermans, H.J. (1997). A Questionnaire measure of achievement motivation. *Journal of Applied Psychology*. 54, 353-363.

McClelland, D.C. (1961). The achieving society. Princeton. N.J.: Van Nostrand.

McClelland, D.C & Winter, D. G. (1969). Motivatoin economic achievement. NewYork: Free press.

Murray, H.A. (1938). Explorating personality. New York: Oxford University Press.

Raynot, J.O.Q. & Entin, E.E. (1983). The function of future orientation as a determinant of human behavior in partnership. *International Journal of Psychology*, 18, 463.

Robbins, S.P. (1993) Organizational behavior. Concepts controversies and applicaions. 6th ed. New York: Prentice Hall.

Wilder, B. (1989). Implication of the current theory of achievement motivation. *Psychology in School*, 8, 164-171.

Weiner, B. and Kukla, A. (1980). An attributional analysis of achievement motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 22, 1-20.